

**PAXTACHILIK KLASTERLARIDA IQTISODIY
SAMARADORLIKNI OSHIRISH YO‘LLARI
(SAMARQAND VILOYATI MISOLIDA)**

Yakubova Nasiba Nig‘monjonovna

*O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi huzuridagi Biznes
va tadbirkorlik oliy maktabi tinglovchisi*

Annotatsiya: Ushbu maqolada Samarqand viloyatidagi paxta klasterlarida iqtisodiy samaradorlikni oshirish uchun innovatsion usullar o‘rganiladi. Zamonaviy amaliyotlarni tahlil qilish va texnologik, tashkiliy hamda moliyaviy strategiyalarni o‘rganish orqali paxta sanoatida mahsuldorlik va barqarorlikni oshirishning asosiy omillari aniqlanadi. Tadqiqot natijalari siyosatchilar, klaster menejerlari va boshqa manfaatdor tomonlar uchun foydali takliflar beradi.

Kalit so‘zlar: Paxta klasterlari, iqtisodiy samaradorlik, Samarqand viloyati, innovatsion usullar, barqarorlik, mahsuldorlik, qishloq xo‘jaligini rivojlantirish.

Paxta sanoati O‘zbekiston iqtisodiyotining asosiy tarmoqlaridan biri bo‘lib, yalpi ichki mahsulot va eksport daromadlarida muhim o‘rin egallaydi. So‘nggi yillarda hukumat iqtisodiy samaradorlikni oshirish maqsadida klaster modeli asosida ishlab chiqarishni tashkil etishga e‘tibor qaratmoqda. Ushbu yondashuv global qishloq xo‘jaligini modernizatsiya qilish tendensiyalariga mos keladi va barqarorlikni hamda qiymat zanjirini optimallashtirishni ta‘minlaydi. Biroq, ushbu yondashuvning to‘liq salohiyati, xususan, turli agroiqlim sharoitlariga ega bo‘lgan Samarqand viloyatida yetarlicha o‘rganilmagan. Ushbu tadqiqot paxta klasterlarida iqtisodiy samaradorlikni oshirishning zamonaviy usullarini aniqlashga qaratilgan.

Tadqiqotda miqdoriy va sifatli tahlillarni birlashtirgan aralash uslubdan foydalanilgan. Ma‘lumotlar yig‘ish jarayoni quyidagilarni o‘z ichiga oldi:

So‘rovnomalar: Samarqand viloyatidagi fermerlar, klaster menejerlari va boshqa manfaatdor tomonlar bilan o‘tkazilgan so‘rovlar.

Maydon kuzatuvlari: Zamonaviy dehqonchilik amaliyotlarini va klaster faoliyatini baholash uchun o'tkazilgan kuzatuvlar.

Iqtisodiy modellashtirish: Turli tadbirlarning samaradorligini va mahsuldorlikka ta'sirini baholash uchun ishlatilgan.

Ikkinchi darajali ma'lumotlar tahlili: Hukumat hisobotlari, ilmiy tadqiqotlar va xalqaro ma'lumotlar bazalaridan olingan ma'lumotlar tahlil qilindi.

Tahlil jarayonida iqtisodiy samaradorlikka ta'sir qiluvchi asosiy omillar, jumladan, texnologiyalardan foydalanish, tashkiliy amaliyotlar va moliyaviy mexanizmlar aniqlangan. Maxsus e'tibor infratuzilma, siyosat va fermerlarning bilim darajasini oshirishga qaratilgan.

Natijalar

Paxta sanoati O'zbekiston iqtisodiyotida muhim rol o'ynab, ish o'rinlari yaratish va eksport daromadlariga sezilarli hissa qo'shadi. Paxta klasterlari, ya'ni yetishtirish, qayta ishlash va marketingni birlashtiruvchi tizim, ishlab chiqarish samaradorligini va rentabelligini oshirishning zamonaviy yondashuvi sifatida paydo bo'ldi. Samarqand viloyati, o'zining qulay iqlim va tuproq sharoitlari bilan, samarali paxta klasterlarini rivojlantirish uchun katta salohiyatga ega. Ushbu maqolada ushbu klasterlarda iqtisodiy samaradorlikni oshirish uchun innovatsion usullar o'rganiladi va ichki hamda xalqaro bozorlarda raqobatbardoshlikni ta'minlash yo'llari tahlil qilinadi.

Zamonaviy qishloq xo'jaligi amaliyotlari

Aniq dehqonchilik ilg'or texnologiyalardan foydalanib, qishloq xo'jaligi ishlarini optimallashtirish, chiqindilarni kamaytirish va hosildorlikni oshirishga yordam beradi. Samarqand viloyatidagi paxta klasterlari uchun quyidagilarni joriy etish mumkin:

- Dronlar va sun'iy yo'ldosh tasvirlari: Ekinlarning sog'lig'ini kuzatish, zararkunandalarni aniqlash va tuproq holatini baholash.
- GPS asosidagi texnika: Tuproqdan samarali foydalanish va ishchi kuchi xarajatlarini kamaytirish uchun aniq ekish, sug'orish va yig'im-terim.

- Tuproqni sinovdan o'tkazish va ozuqa moddalarini boshqarish: O'g'itlardan tejamkor foydalanib, xarajatlarni kamaytirish va atrof-muhitga ta'sirni kamaytirish.

Aqlli sug'orish tizimlari

Paxta yetishtirishda suv tanqisligi muhim muammo hisoblanadi. Aqlli sug'orish tizimlarini joriy etish quyidagi yo'llar bilan yordam berishi mumkin:

- Tomchilatib va purkagichli sug'orish tizimlari: Suvni to'g'ridan-to'g'ri ildizlarga yetkazib beradi.

- Real vaqt rejimida tuproq namligini o'lchash datchiklari: Sug'orish jadvalini avtomatlashtirish va ortiqcha sug'orishni oldini olish.

Zararkunandalarga qarshi integratsiyalashgan boshqaruv (IPM)

IPM an'anaviy va zamonaviy zararkunandalarga qarshi kurash usullarini birlashtiradi, bu esa pestitsidlar iste'molini kamaytiradi va paxta sifatini oshiradi.

Asosiy strategiyalar:

- Biologik boshqaruv vositalarini joriy etish: Zararkunandalar uchun tabiiy yirtqichlarni ishlatish.

- Zararkunandalarga chidamli paxta navlarini ishlab chiqish.

- Zararkunandalar populyatsiyasini kuzatish va kimyoviy ishlov berishni faqat zarurat tug'ilganda amalga oshirish.

Texnologik innovatsiyalar

Raqamli platformalar

Raqamli vositalar paxta klasterlarining samaradorligini sezilarli darajada oshirishi mumkin. Misollar:

- Fermerlar uchun dasturlar: Ob-havo ma'lumotlari, bozor narxlari va mutaxassis maslahatlariga kirishni ta'minlash.

- Blokcheyn texnologiyasi: Ta'minot zanjirida shaffoflikni ta'minlash, manfaatdor tomonlar o'rtasida ishonchni oshirish va firibgarlikni kamaytirish.

Avtomatlashtirish va mexanizatsiya

Mexanizatsiya ishchi kuchiga bo'lgan ehtiyojni kamaytiradi va mahsuldorlikni oshiradi. Innovatsiyalar:

- Paxta terish mashinalari: Paxtani samarali tarzda yig'ib, yo'qotishlarni va ishchi kuchi xarajatlarini minimallashtirish.

- Ilg'or tozalash texnologiyalari: Urug' va tolalarni samarali ajratib, yuqori sifatli mahsulot taqdim etish.

Iqtisodiy va moliyaviy mexanizmlar

Davlat-xususiy sheriklik (PPP)

Hukumat va xususiy sektor o'rtasidagi hamkorlik samarali paxta klasterlarini rivojlantirish uchun muhimdir. Afzalliklari:

- Klaster ichida zamonaviy qayta ishlash korxonalariga investitsiyalar kiritish.
- Sug'orish tizimlari va transport tarmoqlari kabi infratuzilmani yaxshilash uchun qo'shma loyihalar.

Subsidiyalar va imtiyozlar

Hukumat iqtisodiy samaradorlikni quyidagilar orqali oshirishi mumkin:

- Zamonaviy uskunalar va ekologik toza resurslar uchun subsidiyalar taqdim etish.

- Soliq imtiyozlari orqali qo'shimcha qiymatli mahsulotlarni qayta ishlashni rag'batlantirish.

Eksportni rivojlantirish

Samarqand viloyatida ishlab chiqarilgan paxta mahsulotlarining eksport salohiyatini oshirish quyidagilarni o'z ichiga oladi:

- Xalqaro standartlarga sifat sertifikatlarini joriy etish.
- Organik va barqaror paxta mahsulotlarini targ'ib qilish orqali yuqori narxli bozorlarga kirish.

- Savdo shartnomalarini kengaytirish va bojxona tariflarini kamaytirish orqali yangi bozorlarni o'zlashtirish.

Barqarorlik va resurslarni boshqarish

Ekinlarni diversifikatsiya qilish

Paxta klasterlari ichida qo'shimcha ekinlarni joriy etish fermerlar daromadlarini barqarorlashtiradi va tuproq unumdorligini oshiradi. Samarali strategiyalar:

- Dukkakli o'simliklarni aralash ekish orqali tuproqdagi azotni oshirish.
- Paxtani boshqa yuqori daromadli ekinlar bilan almashlab ekish orqali daromad manbalarini diversifikatsiya qilish.

Suv resurslarini optimallashtirish

Suv resurslaridan samarali foydalanish barqarorlik uchun muhimdir. Usullar:

- Kanallar va suv omborlari kabi sug'orish infratuzilmasini modernizatsiya qilish.

- Suvni tejash usullarini fermerlarga o'rgatish va ularga imtiyozlar taqdim etish.

Uglerod izini kamaytirish

Paxta yetishtirishning atrof-muhitga ta'sirini kamaytirish iqtisodiy samaradorlikni oshirishi mumkin. Yondashuvlar:

- Organik dehqonchilik usullarini targ'ib qilish, masalan, kompostlash va minimal pestitsidlar ishlatish.
- Barqaror amaliyotlarni qabul qilish orqali uglerod kreditlarini olish va qo'shimcha daromad manbasini yaratish.

Samarqand viloyatidagi paxta klasterlari: tahlil

Samarqand viloyati samarali paxta klasterlarini rivojlantirish uchun namuna bo'la oladi. Asosiy jihatlar:

- Amaldagi klasterlar: Ishlayotgan klasterlarning umumiy ko'rinishi, ularning mahsulot hajmi va mahalliy iqtisodiyotga qo'shayotgan hissasi.
- Muammolar: Suv tanqisligi, eskirgan uskunalar va xalqaro bozorlarga yetarli darajada kira olmaslik kabi muammolar.
- Muvaffaqiyatli tajribalar: Zamonaviy usullarni joriy etgan klasterlar misolida iqtisodiy samaradorlik va barqarorlikka erishish natijalari.

Siyosiy tavsiyalar

Iqtisodiy samaradorlikni yanada oshirish uchun quyidagi choralarni ko'rish tavsiya etiladi:

1. Kooperativ modellarni kuchaytirish: Fermerlar, qayta ishlovchilar va sotuvchilar o'rtasidagi hamkorlikni rag'batlantirish orqali resurslarni va xavflarni bo'lishish.

2. Ta'lim va treninglar: Fermerlarni zamonaviy usullar va texnologiyalar bilan tanishtirish uchun seminarlar va treninglar o'tkazish.

3. Tadqiqot va innovatsiyalarni kuchaytirish: Zararkunandalarga chidamli navlar, samarali sug'orish usullari va iqlimga chidamli qishloq xo'jaligi amaliyotlari bo'yicha tadqiqotlarni moliyalashtirish.

4. Hukumat va donorlarni qo'llab-quvvatlash: Infratuzilmani rivojlantirish va paxta klasterlarida salohiyatni oshirish uchun resurslarni jalb qilish.

Paxta klasterlarini zamonaviy usullar, texnologik yangiliklar va barqaror resurs boshqaruvi orqali modernizatsiya qilish iqtisodiy samaradorlikni sezilarli darajada oshirishi mumkin. O'zining boy qishloq xo'jaligi an'analari ega bo'lgan Samarqand viloyati boshqa hududlar uchun namuna bo'lishi mumkin. Ushbu maqolada ko'rsatilgan strategiyalarni amalga oshirish orqali hudud barqaror rivojlanish, yuqori daromadlilik va xalqaro paxta bozorlarida kuchli pozitsiyaga ega bo'lishi mumkin.

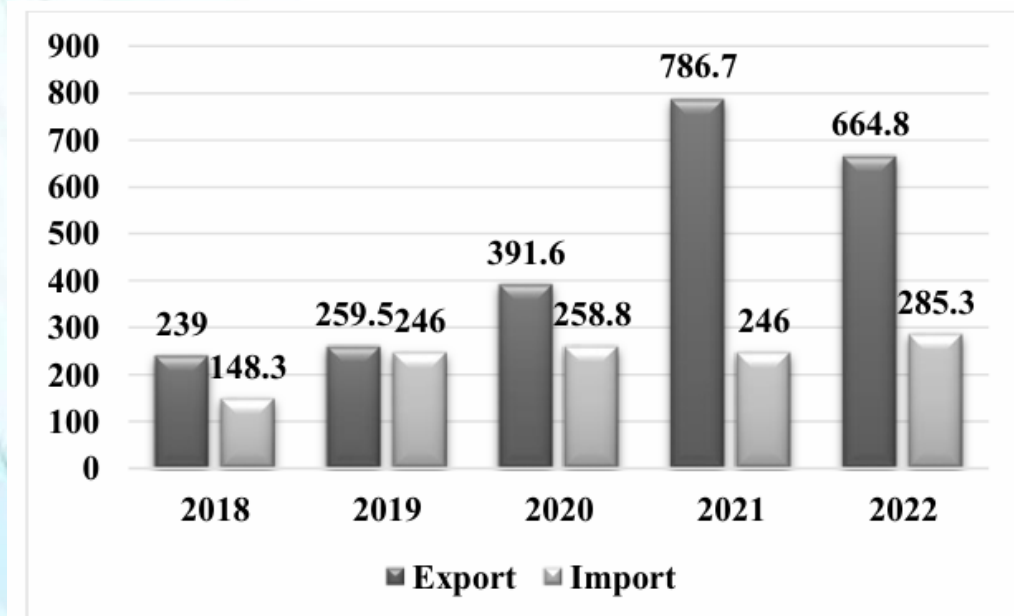
Paxta yetishtirishda asosiy muammolardan biri fermer xo'jaliklarining paxta-to'qimachilik bozorining boshqa ishtirokchilari bilan integratsiya va hamkorlik darajasining pastligi hisoblanadi. Bu esa paxta majmuasining samarali faoliyatini ta'minlash uchun yangi yondashuvlardan foydalanishni talab qiladi. Xususan, uning xomashyo bazasini barqaror rivojlantirish, paxtani chuqur qayta ishlash, paxta mahsulotlarini ishlab chiqarish, qayta ishlash va sotish bo'yicha korxonalar o'rtasidagi hamkorlikni yaxshilash, ularning raqobatbardoshligini oshirish va davlat tomonidan samarali qo'llab-quvvatlash va tartibga solish choralari bo'yicha muammolarni hal etish zarurdir.

Arzon xomashyo, ishchi kuchi va dunyo hamda mintaqaviy bozorlarning tegishli mahsulotlarga (ip, paxta matolari) ehtiyoji ortib borayotgani kabi qulay iqtisodiy sharoitlarga qaramay, sohaning iqtisodiy mexanizmi barqaror yakuniy natijalarga erishishga, hamkorlik va integratsiya jarayonlarini rivojlantirishga yo'naltirilmagan. Bu esa davlat budjeti uchun sezilarli yo'qotishlarga, paxta yetishtiruvchilarning zarar ko'rishiga va umuman olganda, paxta majmuasining samaradorligi va raqobatbardoshligining past bo'lishiga olib keladi.

Shu munosabat bilan, paxta majmuasini rivojlantirish va uning samaradorligini oshirish uchun hamkorlik, integratsiya va klasterlashga asoslangan mutlaqo yangi strategik yo‘nalishlar zarur. Bu esa samarali boshqaruv mexanizmlarini ishlab chiqish, ishlab chiqarish jarayonida, paxtani chuqur qayta ishlash va sotishda tashkiliy va iqtisodiy munosabatlarni takomillashtirishni talab qiladi.

Paxta majmuasining iqtisodiy samaradorligini oshirish muammosi murakkab va ko‘p qirrali bo‘lib, uning xomashyo bazasini dinamik rivojlantirish bo‘yicha tashkiliy va iqtisodiy masalalarni keng o‘rganishni, paxta majmuasi korxonalari o‘rtasidagi tarmoqaro hamkorlikning iqtisodiy asoslari va mexanizmlarini yaxshilashni, davlat tomonidan qo‘llab-quvvatlash va tartibga solish choralari amalga oshirilishini talab etadi. Bu mazkur mavzuning tadqiqot uchun tanlanishi, uning dolzarbligi va milliy iqtisodiyotdagi ahamiyatini belgilab beradi.

Paxta-to‘qimachilik klaster tizimlari, to‘qimachilik, ichki tikuvchilik va rivojlantirish uchun trikotaj mahsulotlari hozirda keng e‘tirofga sazovor bo‘lib, 70 dan ortiq mahsulot turlari xorijiy davlatlarga yetkazib berilmoqda. 2022-yilda ushbu sohada yillik eksport hajmi 2018-yilga nisbatan deyarli uch baravar oshdi, bu esa sezilarli darajadagi cheksiz importga olib keldi (1-rasm).

1-rasm. O‘zbekistonda paxta-to‘qimachilik mahsulotlarining eksporti va importi, AQSh dollari mln. Manba: O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Statistika agentligi ma’lumotlari <https://stat.uz/ru/>

Natijalar paxta klasterlarida iqtisodiy samaradorlikni oshirishdagi zamonaviy usullarning o'zgartiruvchi salohiyatini ko'rsatadi. Biroq, yuqori dastlabki sarmoyalar, ilg'or texnologiyalarga cheklangan kirish va fermerlarning bilim darajasidagi kamchiliklar kabi muammolarni hal qilish lozim. Samarqand viloyatining xilma-xil iqlim va tuproq sharoitlari mintaqaga xos echimlarni, jumladan, maqsadli subsidiyalar va lokal tadqiqot tashabbuslarini talab qiladi.

Shuningdek, davlat-xususiy hamkorliklarni rivojlantirish resurslar yetishmasligini bartaraf etish va texnologiyalardan foydalanishni tezlashtirishi mumkin. Ilmiy muassasalar, hukumat organlari va xususiy korxonalar o'rtasidagi hamkorlik innovatsiyalar va bilimlarni tarqatish uchun mustahkam asos yaratadi. Logistik to'siqlarni, masalan, infratuzilma va saqlash imkoniyatlarining yetishmasligini hal qilish ham klaster samaradorligini oshirish uchun muhim ahamiyatga ega.

Xulosa

Paxta klasterlarida iqtisodiy samaradorlikni oshirish uchun ko'p qirrali yondashuv talab qilinadi:

Texnologiyalardan foydalanishni rag'batlantirish: Aniq dehqonchilik vositalarini subsidiyalash va raqamli monitoring tizimlariga sarmoya kiritish orqali mahsuldorlik va resurslardan foydalanish samaradorligini oshirish.

Tashkiliy amaliyotlarni yaxshilash: Integratsiyalashgan ta'minot zanjirlari va markazlashgan boshqaruv tizimlari orqali klaster a'zolari o'rtasidagi hamkorlikni kuchaytirish.

Moliyaviy qo'llab-quvvatlashni kengaytirish: Moslashtirilgan kredit sxemalari, sug'urta mahsulotlari va oldindan tuzilgan shartnomalarni ishlab chiqish orqali xavflarni kamaytirish va fermerlarning investitsiyalarini qo'llab-quvvatlash.

O'quv dasturlariga sarmoya kiritish: Zamonaviy dehqonchilik texnikasi va barqaror amaliyotlar bo'yicha bilimlarni tarqatish uchun mintaqaviy o'quv markazlarini tashkil etish.

Tadqiqot va rivojlanishni kuchaytirish: Samarqand viloyatining o'ziga xos muammolarini, jumladan, iqlimga chidamlilik va tuproq salomatligini o'rganishga qaratilgan lokal tadqiqotlarni olib borish.

Infratuzilmani yaxshilash: Samarali ishlab chiqarish va taqsimotni qo'llab-quvvatlash uchun yo'llar, saqlash imkoniyatlari va sug'orish tizimlarini modernizatsiya qilish.

Ushbu strategiyalarni amalga oshirish orqali Samarqand viloyati barqaror va iqtisodiy samarador paxta ishlab chiqarish bo'yicha namuna bo'lib xizmat qilishi, milliy va global qishloq xo'jaligi rivojlanish maqsadlariga hissa qo'shishi mumkin. Taklif etilgan yondashuv O'zbekistonning qishloq xo'jaligini modernizatsiya qilish va iqtisodiy diversifikatsiya bo'yicha keng qamrovli maqsadlariga mos keladi.

ADABIYOTLAR.

1. SPEECH BY THE PRESIDENT OF THE REPUBLIC OF UZBEKISTAN SHAVKAT MIRZIYOYEV DURING A VISIT TO THE CHUST TEXTILE CLUSTER IN NAMANGAN REGION ON FEBRUARY 18, 2020. PRESS SERVICE OF THE PRESIDENT OF THE REPUBLIC OF UZBEKISTAN: [HTTP://WWW.PRESS-SERVICE.UZ](http://www.press-service.uz) (LAST ACCESSED 13.05.2023)
2. RESOLUTION OF THE CABINET OF MINISTERS OF THE REPUBLIC OF UZBEKISTAN NO. 397 "ON MEASURES FOR THE FURTHER DEVELOPMENT OF COTTON AND TEXTILE PRODUCTION" JUNE 22 (2020)
3. RESOLUTION OF THE CABINET OF MINISTERS "ON APPROVAL OF THE REGULATIONS ON THE PROCEDURE FOR ORGANIZING THE ACTIVITIES OF COTTON AND TEXTILE CLUSTERS" NO. 733 DATED DECEMBER 4 (2021)
4. DATA FROM THE ASSOCIATION OF COTTON AND TEXTILE CLUSTERS OF UZBEKISTAN.
5. DECREE OF THE PRESIDENT OF THE REPUBLIC OF UZBEKISTAN NO. UP-60 DATED 01/28/2022 "ON THE DEVELOPMENT STRATEGY OF NEW

UZBEKISTAN FOR 2022-2026" [HTTPS://LEX.UZ/RU/DOCS/5841077](https://lex.uz/ru/docs/5841077) (LAST
ACCESSED 13.06.2023)

6. DECREE OF THE PRESIDENT OF THE REPUBLIC OF UZBEKISTAN N DP-
2 DATED JANUARY 10, 2023 "ON MEASURES TO SUPPORT THE
ACTIVITIES OF COTTON-TEXTILE CLUSTERS, FUNDAMENTALLY
REFORM THE TEXTILE AND CLOTHING AND KNITWEAR INDUSTRY, AS
WELL AS FURTHER INCREASE THE EXPORT POTENTIAL OF THE
SECTOR" [HTTPS://NRM.UZ/CONTENTF?DOC=711339_&PRODUCTS=1](https://nrm.uz/contentf?doc=711339_&products=1)
(LAST ACCESSED 15.06.2023)

7. DECREE OF THE PRESIDENT OF UZBEKISTAN DATED JANUARY 26,
2023 NO. DP-23 "ON ADDITIONAL MEASURES TO SUPPORT THE
ACTIVITIES OF RAW COTTON PRODUCERS".
[HTTPS://WWW.NORMA.UZ/NOVOE_V_ZAKONODATELSTVE/HLOPKOVO
TEKSTILNYE_KLASTERY_PODDERJI T_GOSUDARSTVO](https://www.norma.uz/novoe_v_zakonodatelstve/hlopkovo_tekstilnye_klastery_podderzhi_t_gosudarstvo) (LAST
ACCESSED 15.06.2023)

8. L. T. ABDUJABBAROVA, HISTORICAL FORMATION OF GARMENT
FABRIQUES IN UZBEKISTAN, SYMBOL OF SCIENCE, 7, 95-96 (2017)